

A méz, cukor, csokoládé és kávé a gyógyszerészetben

Dobson Szabolcs

Gyógyszerésztörténeti Nyári Egyetem

Veszprém, 2018. 07. 27.

Cukor-méz gyógyszerészet

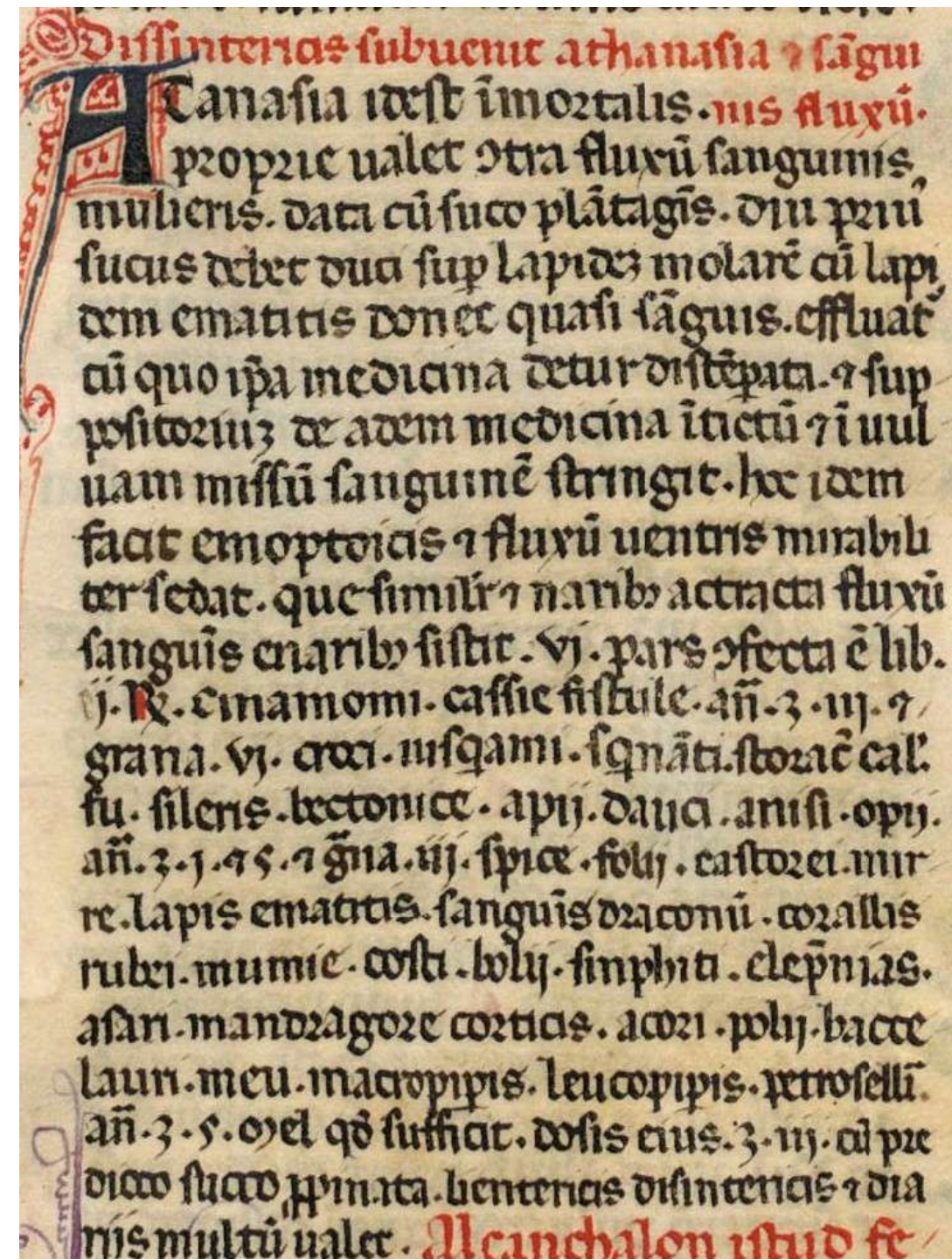
Központi kérdés a gyógyszerek eltarthatósága, amiben a méznek/cukornak fontos szerepe volt.

ANTIDOTARIUM NICOLAI (Salerno, 1220-1250 körül) – a gyógyszerkönyvek őse (142 recept)

Eltartható gyógyszerformák (zömükben drogoknak mézzel vagy cukorral készült keverékéből állnak)

- **Electuarium** (1 font méz, 2 uncia drog, folyékony);
- **Emplastrum** (tapasz);
- **Morsula** (formálható, vágható elektuárium);
- **Oleum** (olajjal készült);
- **Pilula** (formálható massa);
- **Sirupus** (ital, tömény cukorral);
- **Suppositoria** (formálható massa, többnyire hüvelybe, „hatóanyag” nélkül);
- **Trochiscus** (pasztillaszerű, gyúrt, vízdékony, külsőleg sebre);
- **Unguentum** (főként növényi zsiradékkal, gyantákkal; külsőleg-belsőleg).

mel q[uod] sufficit. dosis eius drachme iii cum pre | dicto succo propinata – Méz szükséges. Adagja 3 drachma a fent nevezett léhez adva.

TOBIAS MAUKSCH KOLOZSVÁRI PATIKUS GYÓGYSZERÉSZI INSTRUKTIOJA (1793)

„Mivel sajnós, az orvos uraknak újévkor mindenütt ajándékot küldenek, úgy itt Vásárhelyt is küldeni kell. Ilyen ajándék lehet egy finom süvegcsukor, 4, 5, 6, 7 font kávé, egy doboz Pulv. Fumalis, vagy Troch. Benedicti és ha a citrom szép, úgy ebből 6 darabot. Az olyan orvosnak, akinek csak kis gyakorlata van és keveset ír, annak, amit különben egy jó orvosnak küldenénk, csak a felét add.”

Mézes készítmények

- A mézeskalácssipar volt hazánkban és sok más országban is az első iparszerűen űzött sütőcukrászati tevékenység.
- A XVIII. század elején az európai gyógyszerkincs mintegy ezerféle növényi, állati és ásványi alapanyagot használt. Az állati eredetű drogok állati eredetű anyagok (pl.: méz) mintegy 10%-át adták a patikaszereknek.
- Számptalan technológia és recept létezik a mézes süteményekhez.
- A mézeskalács (amit Erdélyben mézes pogácsának is neveznek), a puszedli, a mézes lapok krémes süteményekhez (mézes krémes, Lajcsi szelet), de kevernek mézet a grillázshoz is.

Pozsonyi Taxa (1745)

Mella & Oxymella.

	Uncia	Semis.
Mel Anthosatum	-	-
Calthæ palustris	-	-
Chelidonii	-	-
Mercurialis	-	-
Pectorale	-	-
Rosatum simplex	-	-
Solutivum	-	-
Violatum	-	-
Oxymel simplex	-	-
Squilliticum	-	-

Tempus durationis horum est annus
unus, sequi, duo.

Mézek s- Etzetes Mézek.

Rozmarin	-	-	} Egy Lót.
Vizi Sárga Viola	-	-	
Czinadonia	-	-	} Méz
Has purgáló fűből való	-	-	
Hurut ellen való	-	-	
Rosa	-	-	
Purgáló rosa	-	-	
Kék Viola	-	-	
Etzetes	-	-	
Tengeri bagymás etzetes	-	-	

PHARMACOP. AUSTRIACO-PROVINC.

1774., 75., 78/79., 80. I. jelzéssel.
1783., 87., 94/95 II. „

PHARMACOP. AUSTR.

1812. 1. jelzéssel.
1814/18. 2. „
1820. 3. „
1834/36. 4. „
1855. 5. „

PHARMACOP. HUNGARICA.

Editio I. cum addit. Hg. 1. jelzéssel.
„ II. „ „ Hg. 2. „

Saccharum officinarum crystall.— **album.** I., II. 1., 2., 3. ex aceris specie, ex beta cyclo, ex zea mays, ex Saccharo off. L. 4., 5. Hg. 1., Hg. 2. *Nádméz fehér cukor.*

Mel crudum. — commune, virgineum I., II. 1., 2., 3., 4., 5. Hg. 1., Hg. 2. *Közméz. Nyersméz.*

Mel depuratum. — despumat. I., II. 1., 2., 3., 4., 5. Hg. 1., Hg. 2. *Tisztított méz.*

Mel mercurialis herbae. I. *Haspurgató fűből való méz.* [T. Poson.]

Mel pectorale. I., II. *Hurut ellen való méz.* [T. Poson.]

Mel proscarabei — **Meloë in melle conditum.** Mel cum insectis contra rabiem. II. [T. 29.] *Ibolyaszinű nüntike méz.*

Mel rosarum. — simplex rosatum I., II. 1., 2., 3., 4., 5. Hg. 1., Hg. 2. *Rózsaméz.*

Cukrozott, aszalt gyümölcsök

- A cukrászatban leggyakrabban használt aszalt gyümölcs a mazsola, a kandírozott narancs és citromhéj. Ezeket ízesítésre használjuk.
- A gyümölcsök aszalása sokszor kénes kezeléssel történik.
- Kandírozásnál a gyümölcsöt vákuumos közegben sűrű cukorszirupban főzik, ami által a levegő kiszorul a gyümölcsből és a helyét a cukor veszi át.
- Ma már gyakran alkalmazzák a liofilizálást is.

Conservæ.

Conf.	Uncia	Semis.
Abſynthii Romani	-	-
Acetofæ	-	-
Anthos	-	-
Aurantiarum florum	-	-
Borraginis florum	-	-
Bugloſſi florum	-	-
Cochleariæ	-	-
Fumariæ	-	-
Hederæ terreſtris	-	-
Hyſſopi	-	-
Lavendulæ florum	-	-
Liliorum Convallium	-	-
Meliſſæ	-	-
Menthæ	-	-
Papaveris erratici florum	-	-
Paralyſeos florum	-	-
Rofarum albarum	-	-
rubrarum	-	-
Tunicæ florum	-	-
Veronicæ	-	-
Violæ Martiæ	-	-

Confecta Saccharata.

Conf.	Uncia	Semis.
Amygdalorum dulcium	-	-
Aniſi	-	-
	Calami	-

Tzukorral egyelitett Szerek

Tzukorral egyelitett	Egy Lót.
Bárány Uröm	-
Soska	-
Rofmarin Virág	-
Narants Virág	-
Borrágo Virág	-
Ökör nyelvi fü Virág	-
Kalán levelü fü	-
Földi Falt	-
Földi borostyán	-
Ifop	-
Lavendula	-
Gyöngy-Virág	-
Czitrom fü	-
Fodor ménta	-
Pipats	-
Káſa Virág	-
Fejér roſa	-
Veres roſa	-
Szeg fü Virág	-
Veronica	-
Kék Viola	-

Tzukorral bévonyott Szerek.

Tzukorral bévonyott	Egy Lót.
Mandola	-
Anis	-
	Tzukur.

Condita.

Condit.	Uncia	Semis.
Carnis Citri	-	-
Cortic. aurant.	-	-
Citri	-	-
Flor. aurant.	-	-
Citri	-	-
Fruct. Berberum	-	-
Ceraforum acidorum	-	-
Cydoniorum	-	-
Mespilorum	-	-
Nucis Indicæ	-	-
Jugland.	-	-
Paſſularum purgantium	-	-
Piperis	-	-
Ribium	-	-
Rad. Calami arom.	-	-
Cichorei	-	-
Enulæ	-	-
Eryngii	-	-
Pimpinellæ alb.	-	-
Satyrii	-	-
Scorzoneræ	-	-
Zingiberis	-	-

Tempus durationis conditorum, decenti loco & valis aſſervatorum, eſt annus unus vel biennium.

Tzukorral bétsinált Szerek

Öreg Czitrom	Egy Lót.
Narants bék	-
Czitrom bék	-
Narants Virág	-
Czitrom Virág	-
Leány Som	-
Medgy	-
Birs alma	-
Náſpolya	-
Indiai Dio	-
Olaſz Dio	-
Purgáló malofa Szölö	-
Bors	-
Tengeri Szölö	-
Kalmuſz	-
Czikoria Gyökér	-
Órvény Gyökér	-
Szamár tövis Gyökér	-
Cſaba-ire Gyökér	-
Vitéz fü Gyökér	-
Scorzonera Gyökér	-
Gyömbér, Eleven Gyömbér	-

Elaeosaccharum anisi. 1., 2., 3., 4., 5.

„ **citri.** I., II. 1., 2., 3., 4.

„ **macis.** 3., 4., 5.*

Elaeosaccharum anisi. 1., 2., 3., 4., 5.

„ **citri.** I., II. 1., 2., 3., 4.

„ **macis.** 3., 4., 5.*

Elaeosaccharum aurant. I., II. 1., 2., 3., 4., 5. Narancsolaj-nádméz.

Narancsolajos cukor.

Elaeosaccharum vanillæ. 5.

Szirupok

- A szirup valamilyen cukorféleség tömény oldata, jellemzően viszkózus és a cukor mellett egyéb oldott anyagokat is tartalmazhat.
- Elsősorban a gyógyszerészetben és az élelmiszeriparban, illetve a gasztronómiában használják.
- Cukrászatban a tojáshab stabilizálására vagy „ragasztóként” használjuk a cukorszirupot.
- A szirupokat fagyí öntetként, vagy gyümölcs szörp formájában is használjuk.

Syrupus rubi idaei e succo. I., II. — fermentatus. 1., 2., 3., 4., 5.
Hg. 1., Hg. 2. *Málnaszörp.*

Syrupus althaeae. I., II. 5. Hg. 1., Hg. 2. *Fejér málna syrupus.*
[T. Boson.] *Zilizszörp.*

Syrupus citrei mali corticis. I. — citri corticis. II

Syrupus (e succo) mororum. I., II. 5. Hg. 1., Hg. 2. *Szederjszörp.*

Syrupus simplex — sacchari. 1., 2., 3., 4., 5. Hg. 1., Hg. 2.
Egyszerű szörp.

Manna G. canellata. I. Succ. fraxini concretus II. Saccharum fraxini
5. Hg. 1. *Cséves manna* [T. Poson.] *Csöveses kőrösméz.* [T. 29.]
Csöves k. manna.

Succus liquiritiae venalis (in baculis). 4., 5. — — Hg. 1., Hg. 2.
Medvegyökér

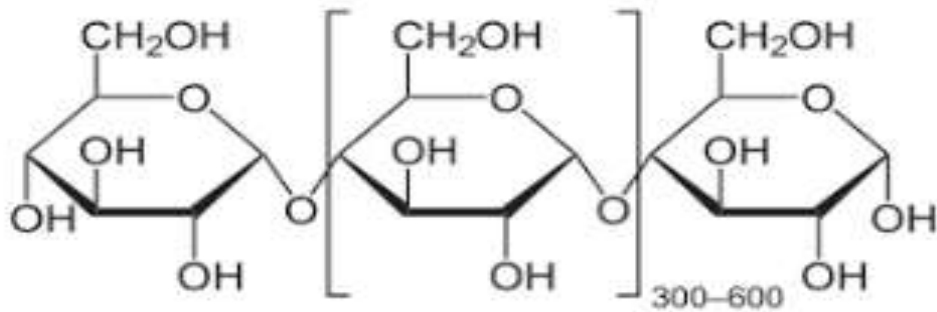
Alapanyagok melyek cukrászati termékké váltak

Gelatina animalis albissima. Gluten animale. Hg. 2. *Állati enyv.*

zselatin

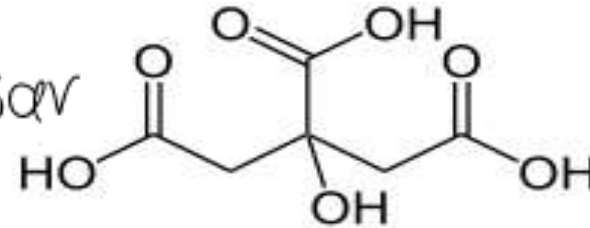
Amylum tritici. I. Faecula seminum tritici. II. 1., 2., 3., 4., 5. Hg. 1., Hg. 2. *Buzakeményítő.*

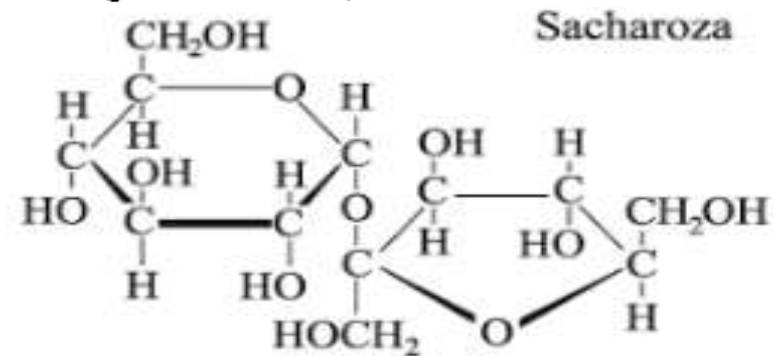
keményítő

Acidum citricum. Acid. citri 5. Hg. 1., Hg. 2. *Citromsav.*

citromsav

Saccharum officinarum crystall.— album. I., II. 1., 2., 3. ex aceris specie, ex beta cycla, ex zea mays, ex Saccharo off. L. 4., 5. Hg. 1., Hg. 2. *Nádméz fehér cukor.*

reszta D-glukozy reszta D-fruktozy

cukor

Cukorkák

gyógycukorkák

cukordrázsék

selyem cukorkák

- Alapanyag: cukor (szacharóz), szőlőcukor, tejcukor (laktóz)
- Töltőanyag: citrusfélék, gyümölcsök, magvak, alkohol, mesterséges esszenciák
- Adalékanyagok: aromák, színezékek, állományjavítók

zselé cukorkák

préselt cukorkák

gumi cukorkák

A szopogató cukor ősapja: a gyógyszer Rotulae Manus Christi (Krisztus tenyere cukor).

Krisztusnak két tenyere volt: egyik a Simplex (egyszerű), másik a Perlatae (igazgyönggyel).

A **Rotulae Manus Christi** szerepel már a nagyszombati gyógyszerár 1431-es leltárában is.

A rotula gyógyszerforma egy pogácsaformájú, cukorral főzött, szilárdított növénylé volt.

A draszté és a trágya: ez utóbbi a középkori latin tragea (ételízestítő) átvétele.

Forrása a görög **tragémata (csemege, nyalánkság)**. A trágya magyarul is ételízestítőt, fűszert jelentett eleinte, mai értelme hasonlóság alapján jött létre: a talajt úgy szórják meg trágával, ahogy az ételt az ízesítővel.

An advertisement for 'Negró' medicine. On the left, a black and white illustration shows a man in a dark coat and cap, holding a staff with a hook. He is standing next to a box of pills. The background is a light, textured color. The word 'Negró' is written in large, bold, black letters at the top right. Below it, the text reads: 'A torok kéményseprője, tisztítja a légutakat. Köhögés, rekedtség ellen.' A small asterisk is centered below the text. At the bottom right, it says 'Dr. Egger gyártmány.'

Marcipán

- Marcipánt eleinte csak patikában lehetett kapni.
- A marcipán cukrászipari alapanyag, általában egy rész blansírozott, hámozott édes mandulából és egy rész őrölt cukorból vízzel sziruposra főzött massa. Pár szem keserűmandula hozzáadásával pedig létrejön a marcipán sajátos íze.
- Számtalan legenda szól a marcipán eredetéről. Lübecki marcipán, milánói marcipán, velencei marcipán.

PASTA REGIA, SEU
PANIS MARTIUS.

℞. Amygdalorum dulcium contusorum li-
bram semis,

Sacchari tenuissimè pulverisati libram
unam.

Cum aqua Rosarum fiat Pasta.

PANIS CYDONIO-
RUM SIMPLEX.

℞. Pulpæ cydoniorum cum succo
cydoniorum per setace-
um trajectæ & inspissatæ

Sacchari albissimi ana libras
duas,

Leni igne ad debitam consistenti-
am in vase terreo coquantur ad
scatulas implendas.

Marcipán (1734)

PHARMACO-
POEIA
AUGUSTANA
RENOVATA,

REVISA
ET APPENDICE
ALIQOT MEDICAMENTORUM
SELECTIORUM AUCTA.
CUM SAC. CÆS. & CATHOL. MAJESTATIS
PRIVILEGIO.

AUGUSTÆ VINDELICORUM,
Typis & Sumptibus JOANNIS JACOBI LOTTERI,
M DCC XXXIV.

DISPENSATO-
RIUM
PHARMACEUTICUM
AUSTRIACO-
VIENNENSE,

IN QUO
HODIERNA DIE USUALIORA
MEDICAMENTA
SECUNDUM ARTIS REGULAS
COMPONENDA VISUNTUR.

CUM
Sacrae Cæsareæ Regiæque Catho-
licæ Majestatis

PRIVILEGIO.
SUMPTIBUS
COLLEGI PHARMACEUTICI
VIENNENSIS.

VIENNÆ AUSTRIÆ
ANNO INCARNATIONIS DOMINICÆ
M DCC XXXIX.

Typis Joannis Jacobi Kiemer, Insuperioris Austriae Typographi.

Birsalmasajt (1729)

Csokoládé, kávé

Pharmacopoeia Augustana Renovata (1735, amúgy 1684-től)

CHOCOLATA,

℞. Fructus Peruviani, Cacacii, si-
ve Cacao dicti libram u-
nam,

Leniter torreatur, & cortice sepa-
rato, in minutissimum pollinem
teratur, qui cum

Sacchari albi libra semis,
probè subactus in pastam rediga-
tur, leni calore exsiccandam.

*Vires deprædicantur confortantes,
impinguantes, & aphrodisiaca, sto-
machum inprimis roborantes ejusque
digestionem promoventes.*

1736-ban a debreceni városi patika **825 forint 98 krajcár** teljes évi bevételéből az Aqua vitæből származó összeg **141 forint és 39 krajcár (kb. 17%)** volt. Ha egy mostani havi **23 millió forint** forgalmú gyógyszertárat veszünk, ez havonta kb. **3,9 millió forint tömény szeszes ital** eladásának felelne meg, ami egy kocsmának is a becsületére válna. A „Decocto Caffæ et Theæ” (kávé- és teafőzés) címen **16 ft és 14 krajcárt (kb. 2%)** vételeztek be (az előző példánál maradva ez havi kb. **460.000 forint**, aminek egy mai vasúti büfé nagyon örülne).

Első ismert pesti kávé: 1714...

Köszönöm a figyelmet!

...én is...

Sweet Dreams

Sweet Dreams

